

8. januar 45

• Bjørn Gjøting.

ODDVAR AAS

Norske penneknektter i eksil

*En beretning om Stockholms-legasjonens
pressekontor under krigen*

Per Hagen
1980

TIDEN NORSK FORLAG

1980.

Freden bryter løs

Så en dag var krigen slutt, og Legasjonens pressekontor hadde selvsagt forberedt seg til den dagen. Et mindre apparat skulle være igjen i Stockholm for å avvikle den gjesteopptreden som journalistene hadde utført i den norske statsadministrasjon. Regjeringens informasjonskontor i London ville bli overført til Oslo som et foreløbig «Statens informasjonskontor». Det skulle lede forsynings- og informasjonsvirksomheten i overgangstiden, og her hadde pressefolk fra Sverige også sine arbeidsoppgaver.

For de pressefolk som var akkreditert de norske politidivisjonene var det naturligvis utarbeidet instruksjoner som måtte følges så lenge man var inne i den første militære fase.

Men for de aller fleste journalister som hadde måttet flykte til Sverige, var programmet klart: Tilbake til den jobben man hadde forlatt under okkupasjonen. Nå skulle ikke staten mere blande seg borti den frie presse!

Da det kom til stykket, ble det imidlertid ikke så aktuelt med alle de planene som var utarbeidet med henblikk på en kapitulasjon av mer voldelig karakter. Hjemmefrontens folk hadde selv trukket opp de praktiske retningslinjer for gjenreisningen av norsk presse, og nå ble disse fulgt i praksis. Både i Kringkastingen og Norsk Telegrambyrå stod folk klare til å ta over der hvor quislingene forsvant. Men overalt var man glad over å få sakkyndig bistand fra dem som hadde måttet flykte til utlandet, så det oppstod ingen friksjoner noe sted.

Imidlertid oppstod det mange pussige situasjoner for dem som søkte seg hjem på hurtigste måte. Noen episoder fortjener å komme med i denne beretning. La oss begynne med Reidar Hedemann som hadde opprettet et

kurér-kvarter 5. mai like ved Charlottenberg stasjon på grensen. Han forteller selv: «

«Jeg ble altså sendt til grensen noen dager før krigen var slutt. Hensikten var å hjelpe kurérene som gikk i temmelig tett trafikk den siste tiden.

En dag fikk jeg bud fra «sosialrådmann» Selmer Alm på Skotterud. Han var tidligere ordfører fra Arbeiderpartiet i Eidsskog, men var av en eller annen grunn gått inn i Nasjonal Samling. Han ville møte meg, og møtet fant sted i et skogholt sør for Eda Glassbruk, så vidt inne på svensk side. Axel Kielland som var i uniform og hadde pistol la seg ned oppe i lia. Det var jo rene Galemattis, ettersom Axel neppe hadde skutt med pistol før, og våpenet var en amerikansk Colt som antagelig ville ha hoppet slik i hendene på Axel at selv furutoppene hadde gått klar av skuddene.

Selmer Alm kom med et tilbud fra «minister» Lippestad og fra en krets i «det nederste NS» om at han ville møte en representant for Legasjonen i Stockholm, nærmere bestemt i revegården på Eda. Jeg ringte og meddelte dette til Schive og gav deretter Selmer beskjed om at Lippestad kunne reise og ryke (på en pen måte). Han ble videre bedt om å holde NS-folkene i ro og avvente begivenhetene. De ville i sin tur bli avhentet og skulle ikke lide overlast. Deres saker ville bli gransket og dom avsagt etter rettergang.

Lippestad reiste etter dette tilbake til Oslo.»

I de første dagene i mai hadde naturligvis Pressekontoret noen av sine «politiske kuréere» i Oslo, blant andre Gunnar Kringlebotten og Oddvar Halvorsen. De ankom 1. mai, og Halvorsen drog tilbake mot grensen og kom til Charlottenberg 6. mai, mens Kringlebotten ble igjen.

I et brev til Schive i slutten av juli samme år finnes det noen setninger fra Halvorsens side som illustrerer situasjonen. Det heter blant annet:

«Da jeg reiste inn i Norge hadde jeg en koffert med klær som jeg lot tilbake der hvor Hedemann og Kielland «hadde stasjon», og kofferten stod der da jeg kom på tilbaketur den 6. mai om kvelden. Meningen var at jeg skulle reise til Stockholm og avlegge rapport og så reise til Oslo igjen. Imidlertid kom kapitulasjonen og jeg reiste derfor sammen med dem og en del andre til Charlottenberg 7. mai og kvelden og videre neste morgen med bil til Oslo. I virvaret fikk jeg da ikke med min koffert...»

Nei, kofferten kom nok ikke til rette den, og Halvorsens brev tyder ikke på at han fikk noen erstatning heller. Men kanskje han var glad likevel for at han ikke var i selskap med Kringlebotten i Oslo. Han ble nemlig knepet av det riktige norske politiet, for han var naturligvis utstyrt med alle mulige forfalskede tyske papirer, så han fikk se Grønland politistasjon innenfra — mistenkt for å være tysk agent! Nåja, det ble fort oppklart...

Schive og Hedemann brente naturligvis etter å komme til Oslo så hurtig som mulig. Men grensebommen var 7. mai nede og det tyske vaktholdet intakt. Stedets landsfiskal, Hjärpe, hadde imidlertid de beste kontakter med den tyske grensevakt, og da han kom med sin tjenestebil, gikk bommen opp og Schive og Hedemann — ledsaget av Reuters Stockholms-korrespondent Harold King — bilte inn i det forfjettede land. Hjärpe var sjåfør helt fram til Oslo.

Men hvor de skulle henvende seg i Oslo var temmelig uklart. Det fantes jo ikke noe egentlig administrativt sentrum ennå, men arrestasjon av quislinger var i full

gang. For øvrig var hovedstaden bokstavelig talt i festrus. Schive mente at det viktigste sentrum måtte være som det var den beryktede 9. april, nemlig Kringkastingen. Imidlertid stod de uten egen bil, for deres gode venn landsfiskalen måtte tilbake til Sverige.

Schive og Hedemann valgte å spasere gjennom Holmenkollbanens tunnel til Majorstua, men da de kom fram til Norsk Rikskringkastings hus, var nazistenes avmarsj allerede et faktum og den lovlige ledelse toget inn. — Også i Norsk Telegrambyrå hadde Hjemmefrontens folk begynt utrenskningen, og redaktør Chr. Christensen hadde over tatt ledelsen, men var ytterst takknemlig for den erfarne hjelp som Schive kunne tilby i overgangstiden. Hedemann ordnet straks med faste telefon-samtaler fra Oslo til Pressekontoret i Banérgt. 37 i Stockholm.

Nok en pressebil tok seg fram til Oslo på en eiendommelig måte. Redaktøren for Håndslag, Torolf Elster, hadde «organisert» en privathil som kom til Charlottenberg med Otto Chr. Malterud, Arthur Martinsen, Per Borgersen og Arne Hoffstad som medpassasjerer. Den tyske grensevakten hadde slett ikke fått noen ordre om at frie nordmenn kunne reise inn i sitt land. Bommen lå fast, og den tyske grensevakten var unektelig skarpt bevæpnet. Da fikk Malterud en lys idé — han kjente jo den svenske generalkonsul Werring i Oslo. — Om han kunne få telefonere dit mens den tyske offiseren hørte på? — Jovisst; bare ordet «general»-et-eller-annet lød imponerende, og Malterud førte samtalen på tysk. Et svar på samme språk var nok til at grensebommen ble løftet...

Til strømmen av pressefolk og andre flyktninger fra Sverige, kom nå også mange nøkkelfolk fra London via Stockholm. Sjefen for Regjeringens informasjonskontor,